

MAGDALENA
WOŹNIAK-MISZEWSKA

Mezoeconomia transgraniczna przedsiębiorstw

Studium bezpośrednich inwestycji zagranicznych w rozwoju regionów ekonomicznych

Difin

...*Rodzicom*

Mezoeconomia transgraniczna przedsiębiorstw

Recenzent:
prof. zw. dr hab. Władysław Janasz

Copyright © by Difin SA
Warszawa 2012
Wszelkie prawa zastrzeżone.
Kopiowanie, przedrukowywanie
i rozpowszechnianie całości lub fragmentów
niniejszej pracy bez zgody wydawcy zabronione.

Redaktor prowadząca
Maria Adamska

ISBN 978-83-7930-461-5

Printed in Poland
Difin SA
00-768 Warszawa, ul. F. Kostrzewskiego 1,
tel. (22) 851-45-61, (22) 851-45-62, fax (22) 841-98-91
Wydanie pierwsze, Warszawa 2012
Skład i łamanie: D.M. Production, Radom, tel. 0 609 10 10 15
Wydrukowano w Polsce

Spis treści

Wykaz wybranych skrótów	7
Podziękowania	8
Wstęp	9

Część 1

Teoretyczne studia inwestycji zagranicznych	13
--	----

Rozdział 1

Bezpośrednie inwestycje zagraniczne jako przedmiot zainteresowań mezoekonomii transgranicznej przedsiębiorstw	15
1.1. Mezoekonomia transgraniczna przedsiębiorstw	15
1.2. Istota i motywy bezpośrednich inwestycji zagranicznych	22
1.3. Formy inwestycji zagranicznych	38
1.4. Konkurencyjność regionu ekonomicznego	48
1.5. Rola BIZ w rozwoju społeczno-ekonomicznym kraju i regionu	62

Rozdział 2

Mezoekonomiczne uwarunkowania bezpośrednich inwestycji zagranicznych	80
2.1. Atrakcyjność inwestycyjna regionu ekonomicznego. Klimat inwestycyjny	80
2.2. Rola samorządów w stymulowaniu napływu kapitału zagranicznego do regionu	99
2.3. Zachęty inwestycyjne	114
2.4. Otoczenie prawne bezpośrednich inwestycji zagranicznych w kraju i w regionie	132

Część 2

Empiryczne studia mezoinwestycji zagranicznych w Zachodniopomorskiem¹ 143

Rozdział 3

Metodyczne założenia analiz oddziaływania BIZ na region ekonomiczny 145

- 3.1. Bezpośrednie inwestycje zagraniczne przedmiotem badań w regionie zachodniopomorskim 145
- 3.2. Metodyka analiz 153
 - 3.2.1. Dobór próby badawczej 156
 - 3.2.2. Charakterystyka próby badawczej 158

Rozdział 4

Mezoeconomiczne implikacje funkcjonowania BIZ w Zachodniopomorskiem 163

- 4.1. Obraz gospodarczy regionu zachodniopomorskiego 163
- 4.2. Przepływy bezpośrednich inwestycji zagranicznych w latach 2000–2010 170
- 4.3. Wpływ inwestycji zagranicznych na rozwój regionu zachodniopomorskiego 204

Rozdział 5

Przesłanki lokowania BiZ w Zachodniopomorskiem 213

- 5.1. Motywy bezpośrednich inwestycji zagranicznych w Zachodniopomorskiem 213
- 5.2. Atrakcyjność inwestycyjna Zachodniopomorskiego w opinii inwestorów zagranicznych 230
- 5.3. Instytucje otoczenia biznesu podczas lokowania inwestycji zagranicznej 238
- 5.4. Kraje i regiony konkurujące o kapitał zagraniczny 242

Rozdział 6

Kierunki pozyskiwania nowych inwestycji zagranicznych 251

- 6.1. Zachodniopomorski samorząd w stymulowaniu napływu inwestycji zagranicznych 251
- 6.2. Współpraca międzynarodowa i promocja gospodarcza regionu 257
- 6.3. Perspektywy rozwoju dotychczasowej działalności w Zachodniopomorskiem 269
- 6.4. Bariery napływu inwestycji zagranicznych do Zachodniopomorskiego 271

Zakończenie 279

Bibliografia 283

¹ Z uwagi na unikanie powtórzeń, w opracowaniu zamiennie używa się terminów: województwo, region, Zachodniopomorskie, województwo zachodniopomorskie, region zachodniopomorski, zachodniopomorski region ekonomiczny.

Wykaz wybranych skrótów

BIZ	– bezpośrednie inwestycje zagraniczne
COIE UMWZP	– Centrum Obsługi Inwestorów i Eksporterów Urzędu Marszałkowskiego Województwa Zachodniopomorskiego
ESA	– Europejska Spółka Akcyjna
ESP	– Europejska Spółka Prywatna
EZIG	– Europejskie Zgrupowanie Interesów Gospodarczych
GUS	– Główny Urząd Statystyczny
IBnGR	– Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową
KE	– Komisja Europejska
KTN	– korporacja transnarodowa
MG	– Ministerstwo Gospodarki
MSE	– międzynarodowe stosunki ekonomiczne
OECD	– Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju
RPO	– Regionalny Program Operacyjny
PAliIZ SA	– Polska Agencja Informacji i Inwestycji Zagranicznych SA
POIG	– Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka
POIŚ	– Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko
POKL	– Program Operacyjny Kapitał Ludzki
TWE	– Traktat Wspólnoty Europejskiej
UE	– Unia Europejska
UM WZP	– Urząd Marszałkowski Województwa Zachodniopomorskiego
UNCTAD	– z angielskiego <i>United Nations Conference on Trade and Development</i> , Konferencja Narodów Zjednoczonych ds. Handlu i Rozwoju
WPHiI	– Wydział Promocji Handlu i Inwestycji Ambasad i Konsulatów (RP i innych krajów)
ZP	– Zachodniopomorskie

Podziękowania

Pragnę podziękować wszystkim osobom, które przyczyniły się do powstania niniejszej książki, szczególnie **prof. zw. dr. hab. Władysławowi Janaszowi**, promotorowi mojej rozprawy doktorskiej, za ukierunkowanie zainteresowań badawczych i mobilizację do pracy, **Ojcu**, za służenie mi socjologiczną wiedzą, będącą przyczynkiem wyodrębnienia nowych obszarów badań, które zamierzam kontynuować, **Matce**, za opiekę podczas pisania oraz **Mężowi** za cierpliwe trwanie przy mnie.

Podziękowania należą się wreszcie **Pawłowi Bartoszewskiemu, Dyrektorowi COIE Urzędu Marszałkowskiego Województwa Zachodniopomorskiego**, bez poparcia którego nie byłoby możliwym przeprowadzenie wielu analiz empirycznych na potrzeby niniejszego opracowania.

Wstęp

Postępująca globalizacja oraz liberalizacja prowadzenia działalności gospodarczej skłaniają do refleksji nad zjawiskiem nasilających się przepływów kapitału na świecie. Rozwijające się wspólne przedsięwzięcia i międzynarodowa kooperacja wpływają na kształtowanie się globalnych uwarunkowań rozwoju regionów, stawiając tym samym nowe wyzwania przed politykami wszystkich szczebli.

Przygotowanie Polski do wstąpienia, a następnie członkostwo w strukturach Unii Europejskiej sprzyjają podejmowaniu działań głównie o charakterze doskonalącym do szeroko rozumianej wysokiej konkurencyjności regionów europejskich. Skuteczne niwelowanie dysproporcji rozwojowych pomiędzy wybranymi regionami polskimi i europejskimi wymaga, między innymi, pozyskiwanie i angażowanie w tych pierwszych dodatkowego kapitału, niemniej jednak możliwości finansowe oraz technologiczne naszego kraju wydają się być niewystarczające i z tego powodu w ostatnich latach obserwuje się stale rosnące zainteresowanie formą zewnętrznego dofinansowania w postaci bezpośrednich inwestycji zagranicznych (BIZ).

Współcześnie napływ kapitału zagranicznego uznano za jeden z kluczowych sposobów na stymulowanie rozwoju przedsiębiorstw i regionów. Pozyskiwanie tej formy zewnętrznego dofinansowania staje się szczególnie istotne dla regionów będących w stagnacji. Odpowiednio wcześniej dostrzeżone i wykorzystane możliwości uzupełniania niedoboru kapitałów własnych kapitałem w postaci BIZ, znacząco przyczyniają się do wzrostu konkurencyjności i ożywienia regionu.

W związku z tym, że zjawisko BIZ w Polsce i Zachodniopomorskiem jest stosunkowo nowe, pojawiają się pytania o jego wpływ na rozwój województwa oraz o perspektywy i kierunki dalszej intensyfikacji. Studia literatury w obszarze BIZ wskazują, że problematyka ta, zwłaszcza w obszarach Polski, gdzie strumień inwestycji jest mniejszy, w tym w Zachodniopomorskiem, jest słabo zbadana. W okresie intensywnie przebiegającej transformacji gospodarczej, zwłaszcza po roku '89, rośnie liczba szczegółowych opracowań poświęconych napływowi kapitału zagranicznego, jednakże analiza treści wybranych studiów ujawnia tylko określone aspekty tych zjawisk, jak dotychczas bez całościowego ujęcia, szczególnie dla województwa zachodniopomorskiego.

Zagadnienia przedstawione powyżej zachęciły do przemyśleń nad efektami funkcjonowania kapitału zagranicznego szczególnie w gospodarkach regionalnych, stanowiąc podstawę do sformułowania celu głównego książki, którym jest **ustalenie zależności pomiędzy napływem bezpośrednich inwestycji zagranicznych a rozwojem regionów ekonomicznych**. Ponadto badania empiryczne, umożliwiające realizację tego założenia, stały się inspiracją do propozycji wyodrębnienia nowego obszaru zainteresowań ekonomii w zakresie międzynarodowych stosunków ekonomicznych, określonej jako **mezoekonomia transgraniczna przedsiębiorstw**.

Zamysły badawcze przyjęte w publikacji wymagały przeprowadzenia jakościowych i ilościowych badań, wykorzystujących **metody współzależności** zjawisk ekonomicznych. Zbudowane **modele ekonometryczne**, wykorzystujące **zależności** między określonymi zmiennymi **mezoekonomicznymi**, **uzasadniły wpływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych na rozwój województwa zachodniopomorskiego**. Wykorzystanie typologicznego i **wariancyjnego grupowania statystycznego** oraz **łańcuchowych i jednopodstawowych** indeksów statystycznych umożliwiły analizę **struktury** i dynamiki zbiorowości zachodniopomorskich inwestorów zagranicznych.

Poznanie opinii wybranych bezpośrednich inwestorów zagranicznych na temat funkcjonowania w Zachodniopomorskiem możliwe było dzięki podjętym dopełniającym badaniom empirycznym **techniką ankiety**, którymi objęto **przedsiębiorstwa zagraniczne z bazy danych REGON Urzędu Statystycznego w Szczecinie, z selekcji Przetwórstwo przemysłowe z zatrudnieniem od 10 pracowników, według stanu z 31.10.2009 roku**.

Podstawą opracowania prezentowanego tematu badawczego, prócz wyników badań, była literatura polska i zagraniczna, materiały konferencyjne, wydawnictwa instytutowe, referaty, artykuły naukowe i prasowe, zasoby internetowe, dokumentacja urzędowa agencji rządowych gromadzących informacje na temat kapitału zagranicznego w Polsce, bazy danych **FDI Intelligence, The Financial Times**, program **Omega Lex dla Jednostek Samorządu Terytorialnego** oraz **notatki własne** sporządzane podczas spotkań w pracy zawodowej z inwestorami zagranicznymi zainteresowanymi rozpoczęciem działalności w Zachodniopomorskiem (**obserwacja bezpośrednia, jawna, ukryta oraz uczestnicząca**).

Z uwagi na *teoretyczno-empiryczny charakter* książki, podzielono ją na sześć rozdziałów. **Rozdział pierwszy** podejmuje próbę umiejscowienia problematyki ekonomii transgranicznej przedsiębiorstw w obszarze międzynarodowych stosunków ekonomicznych. Ponadto analizuje teoretyczne aspekty kształtowania się bezpośrednich inwestycji zagranicznych w regionie ekonomicznym, teorie związane z lokowaniem kapitału oraz prawny kontekst ich funkcjonowania. Zdefiniowano tu także pojęcie i rodzaje regionów oraz znaczenie BIZ dla rozwoju kraju. **W rozdziale drugim** podjęto problematykę światowych uwarunkowań

i tendencji w przepływach BIZ w okresie będącym cezurą niniejszej książki. Zawarto tu charakterystykę konkurencyjności regionu oraz jego atrakcyjności inwestycyjnej jako istotnych czynników wpływających na decyzje o lokalizacji kapitału, przedstawiono rolę samorządów i wykorzystywanych przez nich narzędzi stymulowania napływu funduszy zagranicznych do poszczególnych województw. Metodyczne założenia badań oddziaływania inwestycji zagranicznych na rozwój regionu ujęto w **rozdziale trzecim**, gdzie zaprezentowano także proces i kryteria doboru oraz charakterystykę próby badawczej. **Rozdział kolejny** monografii przedstawia światowe i lokalne przepływy BIZ, gospodarczą charakterystykę regionu zachodniopomorskiego jako obszaru badawczego oraz ekonometryczne uzasadnienie pozytywnego wpływu efektów działalności spółek z kapitałem zagranicznym na wybrane zmienne mezoekonomiczne województwa. **Rozdział piąty** prezentuje wyniki badania ankietowego wśród zachodniopomorskich firm zagranicznych. W tym miejscu zawarto także autorski ranking głównych konkurentów Polski i Zachodniopomorskiego w pozyskiwaniu kapitału zagranicznego. Postulowane kierunki zmian instytucjonalnych w Zachodniopomorskiem w oddziaływaniu na pozyskiwanie BIZ, sformułowane na podstawie wyników badań, ujęto w ostatniej części monografii, gdzie umieszczono także ocenę działań samorządu Zachodniopomorskiego w zakresie stymulowania napływu kapitału do regionu.

Jak podano, studium koncentruje się na województwie zachodniopomorskim jako na jednym z regionów ekonomicznych Polski, rozumianych tu dwojako. Po pierwsze, według kryteriów stosowanych przez Unię Europejską dla potrzeb statystyki publicznej, gdzie za region (NUTS-2), uznaje się polskie województwo. Po drugie, podając za K. Kucińskim, R. Domańskim i A.M. Kowalskim, za region ekonomiczny w książce traktuje się jeden z rodzajów regionów, organizację działalności społeczno-ekonomicznej w określonej przestrzeni, delimitowany jako kompleks o kształtującym się układzie ekonomicznym i profilu gospodarczym, dysponujący określonymi czynnikami egzo- i endogenicznymi, niezbędnymi w procesie prowadzenia określonych form działalności.

W oparciu o definicje A. Klasika, K. Wlaźlak i J. Szlachty, analizując w książce wpływ BIZ na rozwój regionu ekonomicznego, skoncentrowano się na **jednym z obszarów rozwoju regionalnego** – na **wzroście gospodarczym** – obrazowanym **pozytywnymi zmianami ilościowymi** w regionalnych wartościach **dochodów i zatrudnienia**.

W monografii przyjęto wzorcową definicję BIZ według OECD, uzupełnioną rozważaniami J.H. Dunninga, W. Janasza i M. Goryni, gdzie BIZ to element międzynarodowego przepływu kapitału, kategoria inwestycji rzeczowych, tworzących substancję materialną, (tereny, budowle, maszyny etc.), dokonywanych przez rezydenta jednego kraju w przedsiębiorstwie innego kraju, z zamiarem sprawowania długotrwałej kontroli i osiągania trwałej korzyści, przy czym BIZ

wiążą się też z transferem technologii, doświadczenia, umiejętności organizacyjnych, menedżerskich, marketingowych i innych, będąc ostatnią fazą procesu umiędzynarodawiania przedsiębiorstw, przyjmując najczęściej formy greenfield lub brownfield.

Książka, stanowiąca **studium mezoekonomii transgranicznej przedsiębiorstw, jest pierwszym tego typu opracowaniem dotyczącym Zachodniopomorskiego**. Zawiera, prócz modelowania ekonometrycznego, obrazującego pozytywne zależności pomiędzy BIZ a rozwojem regionu, również wyniki badań przeprowadzonych po raz pierwszy w Zachodniopomorskiem bezpośrednio wśród kadry zarządzającej podmiotami z kapitałem zagranicznym.

Część 1

Teoretyczne studia inwestycji zagranicznych

Bezpośrednie inwestycje zagraniczne jako przedmiot badań mezoekonomii transgranicznej przedsiębiorstw

1.1. Mezoekonomia transgraniczna przedsiębiorstw

Postulat uczynienia z **ekonomii transgranicznej przedsiębiorstw** obszaru badań w ramach **międzynarodowych stosunków ekonomicznych (MSE)** może wzbudzać zainteresowania badawcze. Mając nadzieję na naukową dyskusję w tym zakresie, w niniejszym podrozdziale przedstawiona zostanie próba zdefiniowania **ekonomii transgranicznej przedsiębiorstw** i jej wymiarów w aspekcie bezpośrednich inwestycji zagranicznych.

Międzynarodowe stosunki ekonomiczne (tak zwana ekonomia międzynarodowa) są w Polsce jedną z dyscyplin naukowych wykładanych powszechnie w ramach ekonomii, opierającą się na zbliżonych do pozostałych dziedzin ekonomii podstawach metodologicznych. Wydzielenie MSE jako odrębnej dyscypliny nauki jest uzasadnione ściśle określonym zakresem zainteresowań badawczych. W MSE bowiem akcent kładziony jest na powiązania między przedsiębiorstwami, krajami i grupami krajów w skali międzynarodowej. Powiązania te są analizowane z 2 punktów:

- Z punktu **praw ekonomicznych** rządzących zachowaniami przedsiębiorstw, krajów i grup krajów w procesie kształtowania międzynarodowych powiązań gospodarczych (teoria międzynarodowych stosunków ekonomicznych).
- Z punktu **polityki ekonomicznej**, prowadzonej przez podmioty gospodarcze rozwijające powiązania międzynarodowe (międzynarodowa polityka ekonomiczna).

Względnie nowym obszarem pierwszego z wymienionych zakresów jest **analiza przepływu czynników produkcji**, kiedyś przez badaczy marginalizowana (wcześniej teoria MSE takim przepływem nie zajmowała się wcale, twierdząc, że on nie istnieje). Ewolucja podejścia do analizy przepływu czynników produkcji świadczy o dynamicznym rozwoju teorii MSE, zajmującej się powiązaniami instytucjonalno-pieniężnymi. Wynika to z szybkiego wzrostu znaczenia między-

narodowych powiązań gospodarczych i związanych z tym prób instytucjonalizacji tego procesu, czego wyrazem jest powstanie wielu organizacji międzynarodowych koordynujących powiązania gospodarcze między krajami i grupami krajów. Jednocześnie szybko rozwijają się międzynarodowe powiązania finansowe, które związane są z otwieraniem się gospodarek oraz przekształceniem sektora finansowo-bankowego w samodzielny podmiot gospodarczy. Teoria MSE w ramach ekonomii zajmuje się formami i kierunkami powiązań pieniężnych i wpływem zmiany tych powiązań na międzynarodowy podział pracy¹.

Podejmując próbę wyodrębnienia ekonomii transgranicznej przedsiębiorstw jako osobnego przedmiotu zainteresowań w ramach międzynarodowych stosunków ekonomicznych, podstawą rozważań uczyniono definicje ekonomii w wymiarach mikro, mezo i makro.

Ekonomia, będąca nauką o procesach gospodarczych, stara się wykrywać i opisywać prawidłowości rządzące tymi procesami oraz zapisywać je w postaci praw ekonomicznych. Z uwagi na zagadnienia, którymi zajmuje się ekonomia, wśród naukowców dominuje jej podział na dwa główne działy: **mikroekonomię**, badającą głównie poszczególne elementy tworzące gospodarkę, takie jak gospodarstwa domowe, przedsiębiorstwa, sektory, gałęzie gospodarki, rynki określonych produktów i inne oraz **makroekonomię**, koncentrującą się na gospodarce jako całości, analizującą przede wszystkim wielkości agregatowe².

Podstawowym źródłem rozwoju makroekonomii była utrata użyteczności do robku naukowego mikroekonomii w stosunku do gospodarki państwa jako całości. Genezy mezoekonomii należy upatrywać w analogicznym zjawisku do przyczyn rozwoju makroekonomii, jako że jej współczesne formy przestają być odpowiednie w stosunku do całości realnych procesów gospodarczych. Rozwój gospodarczy ostatnich lat charakteryzuje się rozwojem tak zwanego średniego szczebla gospodarowania (czyli sektorów, holdingów, związków pracodawców), autonomizacją regionów gospodarczych oraz regionalizacją państwa. Jak zauważa A. Sztando, wspólnym mianownikiem średniego szczebla gospodarowania jest mezoekonomia, analogicznie do mikroekonomii, analizującej mikropodmioty, oraz makroekonomii, badającej makrostrukturę³.

W określeniu pojęcia mezoekonomii kluczową rolę odgrywają więc mikro- i makroekonomia, umiejscawiając mezoekonomię pomiędzy nimi, jako ekonomię średniej skali. Według W. Janasza mezoekonomia jest częścią ekonomii, która podejmuje badania zjawisk gospodarczych występujących w strukturach gospo-

¹ P. Bożyk, J. Mijala, M. Puławski, *Międzynarodowe stosunki ekonomiczne*, PWE, Warszawa 1999, s. 17–20.

² R. Milewski (red.), *Podstawy ekonomii*, PWN, Warszawa 2002, s. 17–19.

³ A. Sztando, *Mezoeconomiczne przemysłowe studia sektorowe*, [w:] *Zarządzanie i marketing – gospodarka regionalna*, Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, nr 747, Wrocław 1997, s. 48–55, www.sztando.com.

darczych średniego szczebla, czyli sekcjach, działach, sektorach, **regionach**, powiązanych grupach ludzkich, podmiotach gospodarczych, wyodrębnionych na podstawie określonych kryteriów, a także ustalaniem wzajemnych powiązań między nimi oraz relacji z otoczeniem mikro- i makroekonomicznym⁴.

Decentralizacja państwa w wyniku reformy administracyjnej w roku 1999 spowodowała przekazanie kompetencji na niższe szczeble organizacyjne. W jej wyniku powstały województwa oraz samodzielne podmioty władz publicznych, niepodporządkowane bezpośrednio rządowi. Według W.W. Budnera województwo może być traktowane jako region ekonomiczny, o określonym profilu gospodarczym, związany funkcjonalnie z całą gospodarką narodową. We współczesnym rozwoju gospodarczym regionom przypisuje się szczególnie ważną rolę. Tworzą one układ przestrzenny, interpretowany jako zbiór poszczególnych części kraju. K. Kuciński obserwuje współcześnie dwa powiązane i napędzające się procesy: rosnącą rolę regionalnego aspektu funkcjonowania gospodarki oraz zwiększającą się podmiotowość regionów⁵. Rodzi to pytanie o rolę i miejsce regionu w ekonomiczno-przestrzennym systemie kraju. Region ekonomiczny nie może być traktowany jako pomniejszona gospodarka narodowa, gdyż nie zachowuje się jak państwo, więc nie znajduje się w polu zainteresowania makroekonomii. Nie może być również przedmiotem badania mikroekonomii, bo posiada inne cechy i cele niż na przykład przedsiębiorstwo. Więc tradycyjny podział analizy ekonomicznej na mikroekonomię i makroekonomię współcześnie jest niewystarczający, gdyż region ekonomiczny to pośredni system funkcjonujący pomiędzy mikro- i makroekonomią⁶, będący w polu zainteresowania mezoekonomii⁷. Jak pisze M. Gorynia, systemami najczęściej wyodrębnianymi w badaniach mezoekonomicznych są branża i region. Dostrzega występowanie systemów gospodarczych będących podsystemami gospodarki narodowej jako całości oraz obejmujących większą liczbę mikropodmiotów gospodarczych. Kolejną cechą mezoekonomii jest odchodzenie od postrzegania relacji między przedsiębiorstwami w regionie tylko w kategoriach konkurencji, zwracając uwagę na ich współpracę i kooperację jako na sposoby regulacji zachowań w ramach mezosystemów⁸.

⁴ W. Janasz (red.), *Zarys strategii rozwoju przemysłu*, Difin, Warszawa 2006, s. 18 i 19.

⁵ K. Kuciński, *Ewolucja relacji państwo – region*, 2003, [w:] R. Domański (red.), *Nowe kierunki w regionalistyce. Nowe doświadczenia w polityce regionalnej*, Biuletyn KPZK PAN, Warszawa 2004; W.W. Budner, *Podmiotowość regionów a polityka i rozwój regionalny. Kontekst polski i europejski*, [w:] *Acta Scientiarum Polonarum, Administratio Locorum*, Gospodarka przestrzenna, 8 (3) 2009, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2009.

⁶ Wyróżniono trzy dodatkowe poziomy analizy systemów gospodarczych: mikromikro, mezo i globalny. Zobacz: M. Gorynia, *Poziomy analizy w naukach ekonomicznych*, „*Ekonomista*” 1993, nr 4.

⁷ W.W. Budner, *Podmiotowość regionów...*, op. cit., s. 6–8.

⁸ M. Gorynia, *Mezoekonomia – modele samoregulacji branży*, „*Ekonomista*” 5–6, 1995; W.W. Budner, *Podmiotowość regionów...*, op. cit., s. 9.

Mezoeconomia stała się relatywnie wyodrębnionym i autonomicznym obszarem badań ekonomicznych. Jej dyscypliny opisują specyfikę środowisk, w których mikropodmioty gospodarcze funkcjonują i realizują określone strategie rozwojowe. Badania prowadzone przez różne kierunki mezoekonomiczne zmieniają się ewolucyjnie pod względem treści i zakresu, odpowiednio dostosowując się do nowego systemu gospodarki rynkowej i kręgu użytkowników (na przykład regionów i przedsiębiorstw).

Narzędzia (techniki) badawcze mezoekonomii wykorzystują większość metod i narzędzi mikro- i makroekonomii. Ponadto w mezoekonomii wykorzystywana jest tak zwana mezoanaliza, która charakteryzuje się następującymi cechami:

- Przedmiot badania jest umiejscowiony na poziomie pośrednim pomiędzy makro i mikro, co oznacza rozpatrywanie jednostek jako części całości na które oddziałują, czyli na tle struktur, do których należą i na które oddziałują przez swe zachowania.
- Większą wagę przywiązuje się do analizy strategii podmiotów gospodarujących, które posiadają określony zakres swobody.
- Integruje struktury rynków sektorowych i strategie funkcjonujących na nich przedsiębiorstw.
- Wymaga się podejścia dynamicznego, zakładającego, że każde zachowanie jest procesem adaptacyjnym do określonej sytuacji.
- Odchodzi się od postrzegania stosunków między podmiotami jedynie w kategoriach konkurencji i podkreśla potrzebę współpracy jako metod regulacji zachowań⁹.

Kontynuując rozważania w obliczu upowszechniania się prowadzenia działalności gospodarczej właściwie w dowolnym miejscu na świecie, wyznaczanym głównie przez rachunek ekonomiczny, można mówić o **ekonomii transgranicznej**¹⁰ **przedsiębiorstw** jako o subdyscyplinie **międzynarodowych stosunków ekonomicznych**. Koncentruje się ona na przepływach kapitału zagranicznego pomiędzy określonymi krajami, regionami i podmiotami gospodarczymi i wynikającymi z tego konsekwencjami dla nich. W niniejszym opracowaniu rozważania zawężono do przepływu kapitału zagranicznego w postaci bezpośrednich inwestycji zagranicznych (BIZ)¹¹, stąd można przyjąć następujące wzajemnie przenikające się i uzupełniające wymiary ekonomii transgranicznej przedsiębiorstw (rysunek 1.1.):

⁹ W. Janasz (red.), *Zarys strategii rozwoju przemysłu...*, op. cit., s. 19.

¹⁰ *Transgraniczny* – przekraczający granice, istniejący ponad granicami państw, regionów (zobacz: *Słownik języka polskiego*, PWN, www.sjp.pwn.pl).

¹¹ O polach zainteresowań ekonomii transgranicznej można również myśleć w sposób szerszy, niezawężający rozważań jedynie do przepływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych (ekonomia transgraniczna przedsiębiorstw). Uwzględnianie przepływów pozostałych czynników produkcji, zwłaszcza że współpraca transgraniczna jest jednym z priorytetów europejskiej polityki spójności na lata 2007–2013, nadałoby ekonomii transgranicznej nowe wymiary. Niemniej jednak ukazanie

- **Mikroekonomia transgraniczna przedsiębiorstw** – jej przedmiot zainteresowań badawczych stanowią konkretne przedsiębiorstwa z kapitałem zagranicznym same w sobie, indywidualni (bezpośredni) inwestorzy zagraniczni **((bezpośrednie) mikroinwestycje zagraniczne)** oraz rynki, na których działają. Główne zagadnienia przez nią podejmowane to wielkość tych firm, ich produkcja, jakość, cena dóbr i inne.
- **Mezoekonomia transgraniczna przedsiębiorstw** – główne zagadnienia przez nią podejmowane to efekty funkcjonowania (bezpośrednich) inwestycji zagranicznych w regionie ekonomicznym, ich wpływ na rozwój regionalny, czyniąc przedmiotem swego zainteresowania grupy (bezpośrednich) inwestorów zagranicznych danego regionu **(bezpośrednie mezoinwestycje zagraniczne)**, gospodarkę regionalną i ekonomię branży oraz zmiany jej struktury gałęziowej na skutek funkcjonowania w niej bezpośrednich mezoinwestorów zagranicznych.
- **Makroekonomia transgraniczna przedsiębiorstw** – główne zagadnienia przez nią podejmowane to wpływy (bezpośrednich) inwestorów zagranicznych na funkcjonowanie gospodarek narodowych, czyli na dochód narodowy i czynniki jego wzrostu, analizując **(bezpośrednie) makroinwestycje zagraniczne**.
- **Megaekonomia transgraniczna przedsiębiorstw** – koncentruje się na globalnych przepływach (bezpośrednie) inwestycji zagranicznych i związanymi z tym konsekwencjami dla poszczególnych obszarów świata **((bezpośrednie) megainwestycje zagraniczne)**.

Ponadto należy zaznaczyć, iż w związku z postępującą internacjonalizacją gospodarki, już W. Janasz podkreślał, że pojęcie **mezosystem gospodarczy** ulega relatywizacji, przyjmując niejednokrotnie wymiar światowy, globalny, natomiast mezosystemy narodowe stają się składowymi mezosystemów globalnych¹².

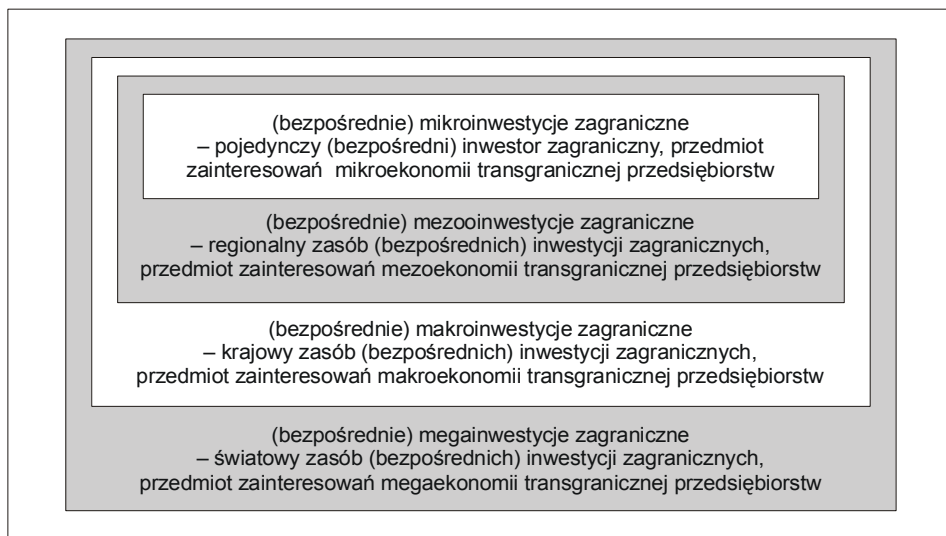
Zatem mając na uwadze zdefiniowane powyżej wymiary ekonomii transgranicznej przedsiębiorstw, zawężone na potrzeby analizy do przepływów inwestycji zagranicznych w postaci BIZ, można mówić o bezpośrednich inwestycjach zagranicznych jako o określonych agregatach w zależności od poziomu analizy. W wymiarze mikroekonomii transgranicznej przedsiębiorstw o bezpośrednich mikroinwestycjach zagranicznych (pojedyncza bezpośrednia inwestycja zagraniczna), w wymiarze mezoekonomii transgranicznej przedsiębiorstw o bezpośrednich mezoinwestycjach zagranicznych (bezpośrednie inwestycje zagraniczne funkcjonujące w danym regionie ekonomicznym), w wymiarze makroekonomii transgranicznej przedsiębiorstwo bezpośrednich makroinwestycjach zagranicznych (bezpośrednie inwestycje zagraniczne funkcjonujące w danym kraju) oraz

wszystkich przejawów transgraniczności w jednej publikacji jest niezwykle trudne ze względu na ogromną różnorodność tematyczną. Z tego powodu niniejsze studium koncentruje się na przepływach BIZ i ich wpływie na rozwój regionu ekonomicznego.

¹² W. Janasz (red.), *Zarys strategii rozwoju przemysłu...*, op. cit., s. 19.

w wymiarze megaekonomii transgranicznej przedsiębiorstw o bezpośrednich megainwestycjach zagranicznych (światowe zasoby bezpośrednich inwestycji zagranicznych). Bezpośrednie inwestycje zagraniczne stanowią zatem określony zasób według przyjętego poziomu analizy, przy czym bezpośrednie megainwestycje zagraniczne są sumą bezpośrednich mikro-, mezo- i makroinwestycji zagranicznych (rysunek 1.1.).

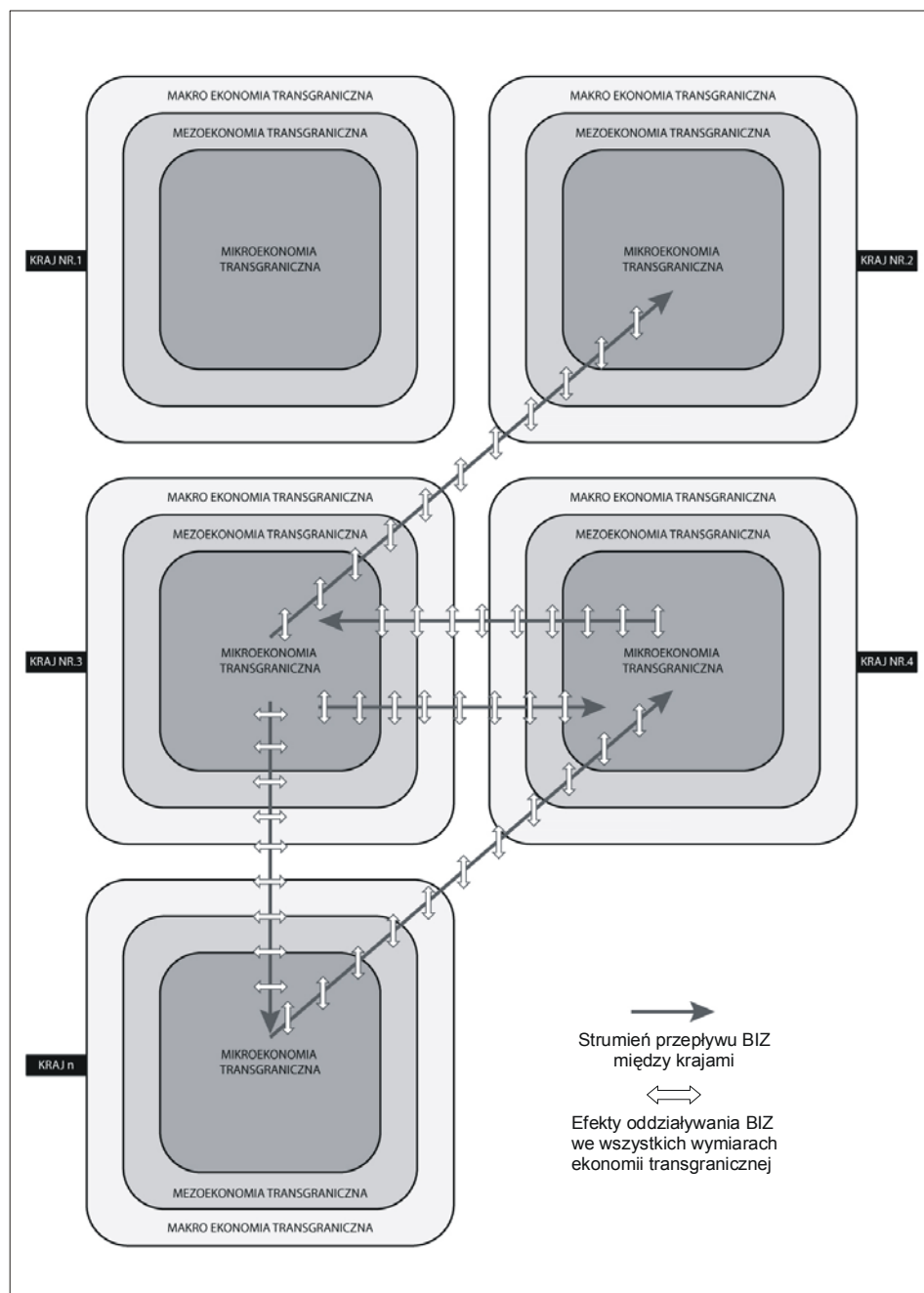
Rysunek 1.1. Zasoby (bezpośrednich) inwestycji zagranicznych jako przedmiot badań określonego poziomu analiz ekonomii transgranicznej przedsiębiorstw

Źródło: Opracowanie własne.

Potrzeba utworzenia ekonomii transgranicznej przedsiębiorstw odrębnym obszarem badań jest głównie konsekwencją ewolucji MSE oraz odpowiedzią na nasilające się procesy przepływu (bezpośrednich) inwestycji zagranicznych i pojawiające się nowe zjawiska, wymiary czy konsekwencje z tym związane.

Przy założeniu, że każdy kraj posiada określone otoczenie makro-, mezo- i mikroekonomiczne, określony bezpośredni inwestor zagraniczny z kraju A wchodzi w interakcje z wymiarami makro-, mezo- i mikroekonomicznymi kraju B, który został przez niego wybrany z określonych pobudek na miejsce BIZ. Kierunki i natężenie strumienia przepływu kapitału w postaci bezpośrednich inwestycji zagranicznych są zgodne z ich teoriami (na przykład teorie mikro-, makroekonomiczne, paradygmat OLI), omówionymi szczegółowo w kolejnym paragrafie rozdziału. Zatem model wymiarów ekonomii transgranicznej przedsiębiorstw można przedstawić schematycznie jak na rysunku 1.2., gdzie szare strzałki symbolizują przepływ BIZ.

Rysunek 1.2. Model wymiarów ekonomii transgranicznej przedsiębiorstw

Źródło: Opracowanie własne.

Mezoeconomia transgraniczna przedsiębiorstw, jako jeden z poziomów analizy ekonomii transgranicznej przedsiębiorstw w ramach międzynarodowych stosunków ekonomicznych, inspirować może do dalszych dociekań naukowych. Niniejsze opracowanie podejmuje efekty funkcjonowania bezpośrednich inwestycji zagranicznych na poziomie regionalnym (bezpośrednie mezoinwestycje zagraniczne), które przedstawiono w 4 rozdziale, wychodząc z założenia pozytywności ich oddziaływań.

1.2. Istota i motywy bezpośrednich inwestycji zagranicznych

W obliczu globalizujących się gospodarek i rynków oraz międzynarodowej ekspansji przedsiębiorstw – procesów wzajemnie napędzających się i powodujących wrażenie zmniejszania się odległości pomiędzy kontynentami świata – prócz migracji ludzi i towarów obserwujemy również przemieszczanie się kapitału. Współczesne firmy, aby pozostawać konkurencyjnymi, decydują się na rozszerzenie lub przeniesienie swej działalności poza granice kraju macierzystego, a głównym motywem popychającym je w tym kierunku, jest dążenie do przetrwania w turbulentnym otoczeniu oraz maksymalizacja zysków. W związku z powyższym coraz więcej uwagi poświęcane jest dynamice i rozwojowi korporacji międzynarodowych oraz dokonywanych przez nie lokat kapitału w postaci bezpośrednich inwestycji zagranicznych (BIZ) w poszczególnych regionach świata.

Inwestycje zagraniczne są postrzegane jako jeden z najważniejszych czynników wzrostu gospodarek regionalnych. Ich obecność sprzyja przede wszystkim transferowi nowoczesnych technologii oraz poprawia sytuację na lokalnych rynkach pracy. W większości regionów ekonomicznych znaczna część obrotu eksportu generowana jest przez firmy z udziałem zagranicznym, gdyż BIZ to głównie projekty proeksportowe. Znaczenie inwestycji zagranicznych w gospodarce jest szczególnie ważne ze względu na niedobór własnych środków finansowych, uniemożliwiających podejmowanie inwestycji, a szanse na modernizację regionalnych gospodarek poszczególnych regionów, zastąpienie zużytego majątku produkcyjnego oraz poprawę konkurencyjności, stwarza kapitał obcy w formie BIZ¹³.

Od kilku lat obserwuje się wzmoczoną, ogólnoswiatową konkurencję między wybranymi częściami świata o napływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych. Konkurujące ze **sobą regiony ekonomiczne**¹⁴, terytorialnie wyodrębnione kompleksy produkcyjno-usługowe, wyróżniające się na tle otaczających je obszarów

¹³ *World Investment Report 2004, The Shift Towards Services*, UNCTAD, New York and Geneva 2004, s. 364–376.

¹⁴ Pojęcie „region ekonomiczny” zdefiniowano szerzej w paragrafie 1.4.

charakterystycznymi formami zagospodarowania, zmieniającymi się w czasie, rozwijającymi się lub upadającymi, obszary wyodrębnione na podstawie określonych kryteriów ekonomicznych, posiadają związki z gospodarką narodową oraz specyficzny profil gospodarczy. Są przestrzennymi ugrupowaniami społeczno-ekonomicznymi, głównie produkcyjnymi, znajdującymi trwałe odbicie w formach zagospodarowania określonego obszaru¹⁵. Firmy międzynarodowe są uprzywilejowane w wyborze krajów, gmin, miast. Mają możliwość wskazania najatrakcyjniejszych alternatyw spośród bardzo dużej i ciągle powiększającej się ilości terenów inwestycyjnych z poszczególnych regionów ekonomicznych.

Pomimo faktu, że forma przepływu kapitału, jaką są bezpośrednie inwestycje zagraniczne, występuje w gospodarce światowej od dawna, to dopiero po drugiej wojnie światowej nabrała szczególnego znaczenia. Stało się tak głównie za sprawą wyodrębnienia się grupy przedsiębiorstw jaką stanowią **korporacje transnarodowe** (KTN), czyli spółek posiadających aktywa innych podmiotów zlokalizowanych za granicą, przy czym najczęściej chodzi o posiadanie określonego pakietu akcji (10 procentowy pakiet akcji jest powszechnie uznawany za wystarczający do traktowania firmy jako korporacji transnarodowej). Obecnie inwestycje bezpośrednie są najczęściej podejmowane jako element strategii przedsiębiorstw upatrujących w ekspansji na rynek światowy swojej szansy na rozwój¹⁶. W przeszłości kraje budowały przewagę gospodarczą głównie na podstawie międzynarodowej wymiany handlowej. Handel zagraniczny w dalszym ciągu jest jedną z najszybciej rozwijających się form współpracy gospodarczej, ale BIZ zaczyna odgrywać bardziej znaczącą rolę w światowej gospodarce¹⁷.

Większość ruchów kapitału w skali międzynarodowej jest inicjowana przede wszystkim przez przedsiębiorstwa (również obok innych uczestników rynku, na przykład międzynarodowych instytucji finansowych lub rządowych i innych). Odbyna się to albo w formie kredytów kupieckich, przyznawanych sobie wzajemnie przez przedsiębiorstwa realizujące transakcje handlu zagranicznego, albo w formie dokonywanych, z różnych pobudek za granicą, bezpośrednich inwestycji zagranicznych¹⁸.

W międzynarodowych przepływach kapitału, z jednej strony, chodzi o obroty kapitałem pożyczkowym, a z drugiej, kapitałem produkcyjnym. Kapitał pożyczkowy to wymieniane w skali międzynarodowej wkłady gotówkowe oraz różnego rodzaju papiery wartościowe, z wykluczeniem akcji. Kapitał produkcyjny, na-

¹⁵ K. Kuciński, *Podstawy teorii regionu ekonomicznego*, PWN, Warszawa 1990, s. 12–18.

¹⁶ J. Rymarczyk (red.), *Międzynarodowe stosunki gospodarcze*, PWE, Warszawa 2006, s. 109.

¹⁷ OECD – Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju, międzynarodowa organizacja gospodarcza, której celem jest koordynacja polityki krajów członkowskich, by stymulować, między innymi, rozwój gospodarczy.

¹⁸ P. Bożyk, J. Misala, M. Puławski, *Międzynarodowe stosunki ekonomiczne*, PWE, Warszawa 1999, s. 158.

tomiast, występuje w obrocie międzynarodowym w postaci zagranicznych inwestycji bezpośrednich lub tak zwanych inwestycji portfelowych (portfolio). Istota inwestycji produkcyjnych sprowadza się do dokonania nakładów kapitału w przedsiębiorstwach zagranicznych w celu ich uruchomienia od podstaw (*green-field*) albo ich zakupu w części lub w całości (*brownfield*). Jeśli następuje uruchomienie przedsiębiorstwa zagranicznego od podstaw lub jego zakup w całości/części, to wartość dodatkowa jest przekazywana do kraju macierzystego w formie zysków. Ważną kwestią jest to, czy eksporter kapitału ma i chce **sprawować kontrolę** nad zagranicznym przedsiębiorstwem. Z formalnego punktu widzenia sprawowanie takiej kontroli umożliwia posiadanie przynajmniej 51% wartości akcji zagranicznego przedsiębiorstwa. W praktyce, wobec dużego rozdrobnienia akcji, często są przypadki, że inwestorzy zagraniczni posiadają jedynie około 10% akcji, co i tak daje im kontrolę nad całym przedsiębiorstwem.

Tabela 1.1. Główne różnice pomiędzy inwestycjami bezpośrednimi a inwestycjami portfelowymi

Cecha różnicująca	Inwestycja bezpośrednia	Inwestycja portfelowa
Cel inwestycji	Sprawowanie długotrwałej i efektywnej kontroli nad firmą, wprowadzanie zmian, nowych technologii i utrzymanie przewagi konkurencyjnej na rynku	Nastawienie się inwestora na szybki i duży zysk. Brak chęci sprawowania kontroli nad działalnością przedsiębiorstwa
Motyw inwestowania	Uwzględnianie przez inwestora nie tylko stopy zysku i strat, ale również wielu innych czynników	Niskie ryzyko oraz korzystna stopa procentowa
Czas trwania inwestycji	Inwestycja długoterminowa	Inwestycja krótkoterminowa
Kapitał wnoszony przez inwestora do przedsiębiorstwa	Kapitał rzeczowy, finansowy, technologiczny, know-how	Wyłącznie kapitał finansowy
Wejście i wyjście z rynku zagranicznego	Wejście i wyjście to proces długotrwały	Łatwość wejścia i wyjścia z rynku
Stabilność inwestycji	Wysoka, inwestor zainteresowany stałym dochodem	Mała, nabywanie papierów wartościowych zależne od ich ceny
Zakres kontroli inwestora	Inwestor ma duży wpływ na rentowność danego przedsiębiorstwa.	Inwestor nie ma wpływu na rentowność danego przedsiębiorstwa
Stosowanie zachęt inwestycyjnych w kraju przyjmującym inwestycje	Skomplikowany i kosztowny proces zachęt dla inwestorów	Łatwość zachęcania inwestorów w przypadku papierów rządowych
Stosunek opinii społecznej w kraju przyjmującym inwestycje	Duża świadomość społeczeństwa o rozmiarach inwestycji	Mała świadomość społeczeństwa o rozmiarach inwestycji

Źródło: J. Sikorski, *Korporacje międzynarodowe we współczesnej światowej gospodarce kapitalistycznej*, SGPiS, Warszawa 1981, s. 221–222; M. Stawicka, *Atrakcyjność inwestycyjna Polski*, CeDeWu, Warszawa 2007, s. 21.

Gdy inwestorowi zagranicznemu chodzi jedynie o utrzymanie dywidend od akcji przedsiębiorstw zagranicznych, wtedy nie mówi się o sprawowaniu kontroli nad przedsiębiorstwem, lecz ma się do czynienia z bezpośrednimi inwestycjami zagranicznymi typu **portfelowego**. Inwestycje portfelowe polegają na zakupach akcji oraz innego rodzaju papierów wartościowych zagranicznych przedsiębiorstw produkcyjnych/usługowych, celem uzyskania określonych dochodów, które zazwyczaj są przesyłane do kraju macierzystego w formie procentów i dywidend¹⁹. Ponieważ inwestycje typu portfelowego, podobnie jak BIZ, wiążą się z własnością kapitału, w praktyce trudno jest rozróżnić te dwa rodzaje inwestycji. W statystykach przyjmuje się wspomniany 10% udział w kapitale jako minimum kwalifikujące inwestycję jako BIZ, a inwestycje o niższym udziale jako portfelowe²⁰ (tabela 1.1.).

Inwestorem bezpośrednim może być osoba indywidualna, spółka, przedsiębiorstwo prywatne lub publiczne, rząd, grupa osób albo przedsiębiorstw, przy czym większość inwestycji dokonywanych jest przez korporacje transnarodowe.

Zgodnie z definicją OECD, **przedsiębiorstwem zagranicznym** powstałym w wyniku BIZ jest firma, w której zagraniczny inwestor ma co najmniej 10% udziałów lub 10% głosów na walnym zebraniu akcjonariuszy i w której posiada efektywny wpływ na zarządzanie²¹. W takim przypadku przedsiębiorstwo zagraniczne uznane zostaje za powstałe w wyniku BIZ.

Należy wskazać na brak zgodności wśród badaczy co do treści paradygmatu BIZ. Rozbieżności tych opinii można ująć w dwóch skrajnościach. Z jednej strony BIZ są przejawem racjonalnej postawy przedsiębiorstw, które wobec niedoskonałości rynku prowadzą w ten sposób działalność optymalizującą alokację zasobów, a z drugiej są narzędziem eksploatacji jednych krajów przez drugie. Brak jednomyślności naukowców sprawia, że istniejące wyjaśnienia teoretyczne tego zjawiska są bardzo zróżnicowane, co w dużym stopniu utrudnia możliwość kumulacji wiedzy oraz sprawia, że brak jest syntetycznej i wyczerpującej definicji. Klamrą spinającą wszystkie z wymienionych w tabeli 1.2. definicji, są następujące ich elementy:

- aspekt trwałego wpływu na przedsiębiorstwo w innym kraju (zarządzanie przedsiębiorstwem),
- każda bezpośrednia inwestycja zagraniczna dotyczy co najmniej dwóch krajów²².

¹⁹ Ibidem, s. 139–140.

²⁰ UNCTAD, M. Olifrowicz (red.), *Bezpośrednie inwestycje zagraniczne na świecie i w Polsce: tendencje, determinanty i wpływ na gospodarkę*, Ministerstwo Gospodarki i UNCTAD, Warszawa 2002, s. 13–14.

²¹ T. Rynarzewski, A. Zielińska-Głębocka, *Międzynarodowe stosunki gospodarcze. Teoria wymiany i polityki handlu międzynarodowego*, PWN, Warszawa 2006, s. 209.

²² M. Gorynia, *Strategie...*, op. cit., s. 96.

Tabela 1.2. Definicje bezpośrednich inwestycji zagranicznych według wybranych źródeł

Autor	Definicja
J. Kaliński, K. Kaszuba	W ujęciu makroekonomicznym BIZ określane są jako forma międzynarodowego przepływu kapitału lub jako jedno z zewnętrznych źródeł finansowania gospodarki danego kraju. W ujęciu mikroekonomicznym, natomiast, BIZ to podstawowe źródło finansowania transnarodowych podmiotów gospodarczych; transfer niezbędnych czynników wytwórczych poza granice kraju. Inwestycje zagraniczne stanowią celowo ukierunkowane rozszerzenie działalności przedsiębiorstwa poza granice kraju macierzystego, celem dostosowywania się do warunków rynkowych ²³ .
R. Patora, R. Piasecki	BIZ stanowią lokatę kapitału w przedsiębiorstwie zagranicznym, aby uzyskać trwały wpływ na kierowanie działalnością wspomnianego przedsiębiorstwa i osiągać z tego tytułu profity ²⁴ .
OECD	Według wzorcowej definicji Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD) BIZ są kategorią międzynarodowych inwestycji dokonywaną przez rezydenta jednego kraju (osobę prawną, inwestora bezpośredniego, firmę matkę, korporację transnarodową), z zamiarem sprawowania długotrwałej kontroli i trwałej korzyści, w przedsiębiorstwie innego kraju (firma córka lub przedsiębiorstwo bezpośredniej inwestycji). Przez długotrwałą kontrolę rozumie się długoterminowe relacje inwestora bezpośredniego oraz przedsiębiorstwa pośredniej inwestycji i istotny poziom oddziaływania, dający inwestorowi bezpośredniemu efektywny głos w zarządzaniu przedsiębiorstwem inwestycji. Trwała korzyść wskazuje na długookresowy związek pomiędzy przedmiotem inwestycji a inwestorem, który posiada znaczący wpływ na zarządzanie przedsiębiorstwem. 10% zaangażowania kapitałowego inwestora w przedsiębiorstwie pośredniej inwestycji, to minimalny próg, by uznać inwestycję za BIZ ²⁵ .
Unia Europejska	BIZ są wszelkiego rodzaju inwestycjami dokonywanymi przez osoby fizyczne, przedsiębiorstwa handlowe, przemysłowe lub finansowe za granicą. Służą do stwarzania/podtrzymywania stałych i bezpośrednich stosunków między dostawcą funduszy a szefem przedsiębiorstwa lub przedsiębiorstwem, dla którego fundusze są przeznaczone, celem prowadzenia działalności ekonomicznej ²⁶ .
UNCTAD	Syntetyczną definicję BIZ podaje UNCTAD (Konferencja Narodów Zjednoczonych ds. Handlu i Rozwoju), która określa BIZ jako inwestycje dokonane przez przedsiębiorstwo lub osobę fizyczną jednego kraju (czyli przedsiębiorstwo matkę kraju pochodzenia BIZ) w przedsiębiorstwo innego kraju (zwanego filią zagraniczną w kraju przyjmującym BIZ) z zamiarem sprawowania długotrwałej kontroli pozwalającej zarządzać filią zagraniczną. Te dwie cechy – kontrola i długotrwałe

²³ J. Kaliński, K. Kaszuba (red.), *Globalizacja. Integracja. Przedsiębiorczość*, Wyższa Szkoła Zarządzania w Rzeszowie, Rzeszów 2002, s. 215–219.

²⁴ R. Patora, R. Piasecki (red.), *Polityka konkurencji w krajach wschodzących rynków*, Studia i monografie Nr 3, Łódź 2001, s. 85.

²⁵ *OECD Benchmark Definition of Foreign Direct Investment*, Third Edition, OECD Paris 1996, s. 7–8; M. Nytko, *Model stadiów rozwoju gospodarczego T. Ozawy jako narzędzie prognozy skutków rozwoju bezpośrednich inwestycji zagranicznych w kraju goszczącym*, www.ae.katowice.pl, 10.07.2009.

²⁶ I. Ostrowska, *Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w EWG*, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław 1988, s. 15.

	zainteresowanie różnią BIZ od inwestycji typu portfelowego. Horyzont czasowy inwestycji portfelowych często ogranicza się do tygodni czy miesięcy, natomiast w przypadku BIZ horyzont czasowy jest znacznie dłuższy ²⁷ .
A. Stępnia, S. Umiński	Za BIZ uznają inwestycje mające na celu uzyskanie przez zagraniczny podmiot trwałego dochodu poprzez efektywny wpływ na decyzje miejscowego przedsiębiorstwa ²⁸ . Za miarę tego wpływu przyjmuje się zazwyczaj udział własnościowy inwestora w przedsiębiorstwie (wspomniane wcześniej posiadanie co najmniej 10% akcji lub udziałów firmy).
P. Bożyk, J. Misala, M. Puławski	BIZ polegają na długotrwałym ulokowaniu kapitału w przedsiębiorstwie innego kraju w celu uzyskania trwałego wpływu na jego działalność i osiągnięcia z tego tytułu zysków. Większość BIZ danego podmiotu za granicą zwiększa się nie tylko w skutek przekazania kapitału, lecz również przez reinwestowanie w przedsiębiorstwie zagranicznym zysku zamiast transferowania go do kraju. Przedsiębiorstwo przekazujące za granicę kapitał w formie rzeczowej lub pieniężnej może stać się wyłącznym właścicielem lub współwłaścicielem przedsiębiorstw działających w kraju lokaty ²⁹ .
A. Buckley	Przez BIZ należy rozumieć działania związane z nabyciem za granicą aktywów trwałych (nieruchomości i wyposażenia) oraz uzyskania przez firmę inwestującą kontroli operacyjnej. BIZ może mieć różne formy, na przykład założenia w innym kraju nowego przedsiębiorstwa stanowiącego filię lub przedsiębiorstwo zależne od firmy macierzystej ³⁰ .
A. Budnikowski	BIZ to podejmowane od podstaw samodzielnej działalności za granicą lub przejmowanie kierownictwa już istniejącego przedsiębiorstwa. Kierowanie działalnością gospodarczą za granicą to cecha odróżniająca inwestycje bezpośrednie od portfelowych. W tych drugich podmiot wwożący kapitał, co prawda, też inwestuje w działalność, ale nie obejmuje pakietu akcji wystarczającego do jej kontrolowania ³¹ .
E. Cyrson	Charakterystyczną cechą BIZ jest przemieszczanie, prócz środków finansowych, także czynników produkcji, przy czym kluczową rolę odgrywają umiejętności technologiczne, menedżerskie i marketingowe. BIZ to inwestycje przedsiębiorcze i, w odróżnieniu od inwestycji portfelowych, nie stanowią jednorodnych aktywów, ale przemieszczający się za granicę pakiet produkcyjny, w którym kapitał nie jest składnikiem dominującym, lecz jedynie współtowarzyszącym ³² .
J.H. Dunning	BIZ to nie tylko transakcje związane na płaszczyźnie transferu kapitału do kraju przyjmującego inwestycję. Należy traktować je szerzej, jako transfer wielu czynników: produkcji/umiejętności technologicznych/menedżerskich/marketingowych, a nie jedynie kapitału ³³ .

²⁷ J. Kaliński, K. Kaszuba (red.), *Globalizacja...*, op. cit., s. 215–219.

²⁸ A. Stępnia, S. Umiński, *Polska – WE Możliwości inwestowania na obszarze Wspólnoty*, IBnGR, Gdańsk 1993.

²⁹ P. Bożyk, J. Misala, M. Puławski, *Międzynarodowe stosunki...*, op. cit., s. 160.

³⁰ A. Buckley, *Inwestycje zagraniczne. Składniki wartości i ocena*, PWN, Warszawa 2002, s. 94.

³¹ A. Budnikowski, *Międzynarodowe stosunki gospodarcze*, PWE, Warszawa 2006, s. 144–145.

³² C. Cyrson, *Korporacje wielonarodowe, Prawidłowości ekspansji zagranicznej*, PWN, Warszawa 1981, s. 157.

³³ J.H. Dunning, *Studium in International Investment*, London 1970, s. 27; A. Szczepkowska-Flis, *Empiryczna analiza wpływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych na wzrost gospodarczy w Polsce w latach 1996–2004*, s. 89–90, www.mikro.univ.szczecin.pl, 06.07.2009.

Firma AT Kearney	BIZ składają się z inwestycji w aktywa fizyczne, takie jak fabryki i wyposażenie, za granicą kraju pochodzenia kapitału. Posiadanie 10% lub więcej udziałów w przedsiębiorstwie zagranicznym pokazuje chęć sprawowania w nim zarządzania. To odróżnia BIZ od inwestycji typu portfelowego ³⁴ .
MFW	Międzynarodowy Fundusz Walutowy definiuje BIZ jako inwestycje podejmowane przez rezydentów danej gospodarki w celu uzyskania trwałego wpływu na działalność przedsiębiorstwa w innym kraju (przedsiębiorstwa bezpośredniego inwestowania). Inwestorem bezpośrednim jest zagraniczna osoba prawna lub ich grupa, która dokonuje inwestycji ³⁵ .
J. Hirshleifer	W znaczeniu motywacyjnym najpełniej istotę BIZ oddaje definicja według tego autora, która mówi, że są to przedsięwzięcia, których istotą jest teraźniejsze wyrzeczenie się dla przyszłej korzyści. Teraźniejszość jest uznana za względnie pewną, a przyszłość jest niewiadomą. Zatem BIZ są poświęceniem pewnego dla niepewnej korzyści ³⁶ .

Źródło: Opracowanie własne na podstawie literatury wymienionej jako przypisy do poszczególnych wierszy tabeli.

Wielu inwestorów zagranicznych zanim zdecyduje się na BIZ, preferuje wejście na rynek danego kraju przez określone fazy procesu umiędzynarodowienia przedsiębiorstwa. Kolejność poszczególnych faz może być przedmiotem dyskusji, jednak przekonująca wydaje się koncepcja J. Czupiała: 1. **eksport**; 2. sprzedaż **licencji** za granicę; 3. **franchising**; 4. **joint-venture** z przedsiębiorstwem (inwestorem) kraju goszczącego; 5. założenie całkowicie **własnego przedsiębiorstwa** (jednostki zależnej)³⁷ w innym kraju, czyli **bezpośrednia inwestycja zagraniczna**.

Analizując przesłanki lokalizacji przedsiębiorstw zagranicznych, można stwierdzić, że w dużej mierze zależą one od podstawowych czynników lokalizacji przemysłu, rozumianych jako zjawiska gospodarcze, które wpływają na zmiany nakładów inwestycyjnych i kosztów produkcyjnych przedsiębiorstw w zależności od wyboru lokalizacji obiektu przemysłowego. Z analizy rozwoju przemysłu w ujęciu przestrzennym wynika, że nie wszystkie miejsca dla różnych rodzajów produkcji spełniają określone wymagania i zapewniają uzyskanie odpowiednich korzyści gospodarczych. Wybór lokalizacji przez przedsiębiorstwa transnarodowe wymaga uwzględnienia czynników przyrodniczych, ekonomicznych, organizacyjnych, technicznych i społecznych, które zmieniają się w czasie

³⁴ *New concerns in an uncertain world, The 2007 A. T. Kearney FDI Confidence Index*, A.T. Kearney, Global Business Policy Council, Vienna, Virginia, s. 2.

³⁵ *IMF, Balance of Payments Manual*, Fifth Edition, 1993, s. 86.

³⁶ J. Hirshleifer, *Investment Decision under Uncertainty: Choice – Theoretic Approches*, The Quarterly Journal of Economise 1965, Vol. LXXIX, No. 4, s. 509; M. Stawicka, *Atrakcyjność inwestycyjna...*, op. cit., s. 18.

³⁷ J. Czupiał, rozdział *Globalizacja przedsiębiorstwa*, w pracy zbiorowej pod red. J. Lichtarskiego, *Podstawy nauki o przedsiębiorstwie*, Wydawnictwo AE Wrocław, Wrocław 2002, s. 405; J. Różański (red.), *Inwestycje rzeczowe i kapitałowe*, Difin, Warszawa 2006, s. 163–165.

i przestrzeni. Do podstawowych czynników lokalizacji przedsiębiorstw zaliczymy: bazę surowcową, energetyczną, zasoby pracy, rynek zbytu, możliwości transportowe, infrastrukturę. W obliczu wolnego przepływu czynników produkcji (szczególnie kapitału) również inne czynniki odgrywają rolę w lokalizacji przedsiębiorstw w myśl tak zwanej zasady koherencji lokalizacyjnej, nie zawsze spełnionej³⁸.

Zasadniczo bezpośrednie inwestycje zagraniczne występują, gdy, z jednej strony, mamy do czynienia z czynnikami forsującymi je przez kapitał dokonujący inwestycji (*push factors*), a z drugiej strony, z czynnikami przyciągającymi inwestycje przez kraj goszczący (*pull factors*). Czynniki forsujące wyjaśniają motywy dokonywania inwestycji zagranicznych, natomiast przyciągające interpretują chęć do ich przyjmowania przez kraje goszczące³⁹.

Istnieje wiele teorii bezpośrednich inwestycji zagranicznych próbujących wyjaśniać motywy, jakimi kieruje się przedsiębiorstwo decydujące się na rozszerzenie działalności poza kraj macierzysty. Przez pojęcie motywu, w kontekście BIZ, rozumie się bodziec wynikający z określonych potrzeb lub celów, który wywiera na organizację presję skłaniającą do podjęcia określonych działań. Jest to czynnik wzbudzający proces motywacyjny i wykorzystujący jego mechanizmy, jest impulsem do rozszerzania lub przenoszenia działalności gospodarczej, całego procesu produkcyjnego lub jego części.

Największą grupę motywów lokowania inwestycji w Polsce stanowią czynniki ekonomiczne, a do najważniejszych motywów ekonomicznych zaliczyć można między innymi dynamikę i strukturę PKB, konkurencyjne koszty pracy, ziemi, koszty energii, gazu, oraz różne formy zachęt inwestycyjnych. Motywy społeczno-kulturowe lokowania inwestycji w Polsce to głównie dostępność, struktura i jakość potencjalnej kadry oraz wielkość i chłonność rynku zbytu. *Motywy geograficzne*, natomiast, wynikają z położenia geograficznego kraju lokaty, występowania tam portów morskich, lotnisk, połączeń komunikacją samochodową oraz kolejową czy wreszcie dostępu do rynków zbytu w krajach sąsiednich⁴⁰.

³⁸ W. Janasz (red.), *Elementy strategii rozwoju przemysłu*, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2000, s. 502–503.

³⁹ E. Oziewicz, *Oddziaływanie bezpośrednich inwestycji zagranicznych na wybrane elementy gospodarki kraju goszczącego*, 2004, s. 157, [w:] W. Karaszewski (red.), *Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w Polsce*, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2004; M. Jaworek, M. Kuzel, *Efekty napływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych do Polski – wybrane zagadnienia*, [w:] W. Pluta (red.), *Zarządzanie finansami firm, teoria i praktyka*, Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, nr 1152, Wrocław 2007, s. 237.

⁴⁰ M. Woźniak-Urbańczyk, *Inwestycje zagraniczne jako motywatory rozwoju – Polski i Zachodniopomorskiego*, [w:] R.B. Woźniak, Ż. Stasieniuk (red.), *Spółczeństwo pogranicza polsko-niemieckiego, wyzwania i dylematy*, Economicus, Szczecin 2007, s. 211–215.

Z punktu widzenia utrzymania lub polepszenia międzynarodowej pozycji konkurencyjnej przez KTN można wyróżnić cztery rodzaje motywów determinujących podjęcie BIZ i jednocześnie wyznaczających cztery rodzaje inwestorów zagranicznych (tabela 1.3.).

Tabela 1.3. Rodzaje inwestycji zagranicznych ze względu na motywy kierujące inwestorem

Rodzaj inwestycji zagranicznych	Motywy inwestora
Inwestycje poszukujące tańszych czynników produkcji, niż byłoby to możliwe w kraju macierzystym (<i>resource seeking</i>)	Redukcja kosztów produkcji
Inwestycje poszukujące rynków zbytu, zorientowane na rynek wewnętrzny (ang. <i>market seeking</i>)	Unikanie barier o charakterze celnym oraz produkcja i sprzedaż na rynku lokalnym
Inwestycje zorientowane na polepszenie efektywności (<i>efficiency seeking</i>)	Rozszerzenie działalności na zagraniczne rynki w celu zwiększenia efektywności globalnej wszystkich oddziałów
Inwestycje poszukujące zasobów strategicznych, długookresowych źródeł przewagi (<i>strategic asset seeking</i>)	Pozyskanie zasobów: know-how, technologia, kanały dystrybucyjne

Źródło: J.H. Dunning, [w:] M.A. Weresa, *Inwestycje niemieckie w Polsce a handel bilateralny: substitucja czy komplementarność?*, Prace i materiały, Instytut Gospodarki Światowej, nr 240, SGH, Warszawa 2002, s. 6.

Korporacje transnarodowe kierują się różnymi pobudkami, podejmując decyzję o eksporcie kapitału. Jedną z wymienianych przyczyn ich podejmowania są cele zorientowane na rynek zbytu. W. Karaszewski tym motywom BIZ przypisuje dwojaki charakter: **defensywny i ofensywny**. Defensywne inwestycje są podejmowane w celu zdobycia nowych, zagranicznych rynków zbytu, natomiast ofensywne mają na celu ochronę uzyskanej pozycji na rynku⁴¹.

Według B. Jasińskiego oraz L. Mesjasza w przypadku Polski do najczęściej wymienianych motywów podejmowania tu działalności gospodarczej przez inwestorów zagranicznych należą:

- motywy rynkowe (wielkość rynku i perspektywy rozwoju),
- motywy kosztowe (koszty pracy i kwalifikacje, koszty innych czynników wytwórczych),
- motyw wykorzystania inwestycji jako platformy do eksportu (wykorzystanie atutów lokalizacji kraju przyjmującego. Polska to atrakcyjne miejsce dla inwestycji zorientowanych eksportowo ze względu na geograficzną bliskość rynków UE oraz Rosji),

⁴¹ W. Karaszewski, *Bezpośrednie inwestycje zagraniczne. Polska na tle świata*, Dom Organizatora, Toruń 2004, s. 64.